

FRICZ TAMÁS-JOHANCSIK JÁNOS

Pártok és választópolgárok kapcsolattartása*

*Magyarország EU-csatlakozása
és a nyugat-európai tapasztalatok*

Az Európai Unióhoz csatlakozásunk folyamatában különös jelentősége van annak a kérdésnek, hogy legfontosabb politikai intézményeink működése mennyiben mutat hasonló, illetve eltérő vonásokat a nyugat-európai országok azonos intézményeihez képest. A parlamenti demokráciákon belül kiemelt jelentősége van Európában a pártoknak és a pártrendszereknek, illetve annak, hogy a pártok és a választópolgárok között milyen a kapcsolat. Magyarország EU-konformitásának nem elhanyagolható feltétele, hogy a pártrendszer, belső struktúrája, tagoltsága, illetve a pártok és a választópolgárok közötti viszony európai mércével mérve is kezelhetőnek, áttekinthetőnek, demokratikusnak számítson.

Az utóbbi években – talán évtizedekben – Nyugat-Európában is megváltozott, illetve változóban van a pártok és az állampolgárok közötti kapcsolatrendszer, azaz egy olyan „modell” felé közeledünk, amelyen belül is éppen lényeges változások figyelhetők meg. A korábbi évtizedekre jellemző viszonylag szoros kapcsolat felbomlóban van, válságjelenségek mutatkoznak a választópolgárok pártokhoz való viszonyában. Úgy tűnik, az elfogadott, nagy tradíciókkal rendelkező nyugat-európai pártoknak újra fel kell hívniuk magukra a polgárok figyelmét, újra meg kell nyerni őket, újra vonzóvá és népszerűvé kell válniuk, ha a választásokon, a választási versenyben sikeresen akarnak szerepelni. Annál is inkább,

* Az alap kutatás az OTKA által támogatott „A modern pártok vonzereje, imázsa és állampolgári magatartást befolyásoló technikái” című, T-014797 sz. kutatási program keretében készült.

mert felbukkantak a pártpalettán olyan radikális, sok esetben populista, szélsőséges pártok, amelyek éppen a hagyományos pártok iránti csökkenő vagy elveszett szimpátiára alapozva érnek el viszonylagos sikeret.

A pártok és a választópolgárok viszonyában Nyugat-Európa szinte minden országában többé-kevésbé megfigyelhető válságjelenségek perze nem ismeretlenek Magyarországon sem. Ebben a fiatal demokráciában a történelmi léptékkal mérve hihetetlenül gyorsan kialakult pártrendszernek, egyáltalán a pártoknak igen csekély a népszerűsége az állampolgárok körében. Ugyanakkor a magyarországi bizalomhiánynak részben mások az okai és a jellemzői, mint a nyugat-európainak, ennél fogva a „kezelés” módja is más – vagy részben más – lehet. Az Európához csatlakozás folyamatában tehát a magyar politikai aktoroknak tekintetbe kell venniük azokat az európai válságjelenségeket, amelyek vélhetően nem állnak meg országhatárunknál, csakúgy, mint a hazai sajátos problémákat pártok és választópolgárok viszonyában.

Érdeemes tehát megvizsgálunk: hogyan gondolkodnak ma a nyugat-európai pártok a választópolgárokkal való kapcsolattartásról, hogyan igyekeznek újra vonzóvá válni körükben. Másfelől pedig: a magyar pártrendszer a jelenlegi tagoltságával, működési jellemzőivel hogyan illeszkedhet ebbe az átalakulóban lévő európai (párt)politikai struktúrába, egyáltalán, a nyugat-európai párt-választópolgár viszonyhoz képest mi jellemzi a magyarországi kapcsolatrendszert.

Nos annak érdekében, hogy megismerhessük a fejlettebb demokráciákban működő pártoknak a választópolgárok megnyerésére irányuló stratégiáit, módszereit, 17 kérdést tartalmazó kérdőívet állítottunk össze, és 1995 októberében interjú-levélként elküldtük öt országba, 24 párt címére. A csekély mértékű reagálás miatt a levelek kiküldését 1996. február elején megismételtük. Végeredményképpen összesen nyolc párt véleményét tartalmazó, értékelhető kitöltött kérdőívvel és kiegészítésként kért alapidokumentumokkal rendelkezünk.

Az interjú-levél 17 kérdése öt zárt és 12 nyitott kérdést tartalmazott. Amíg a zárt kérdésekre, amelyeket pontozni kellett, általában választ kaptunk, a nyitott kérdéseink többnyire megválaszolatlanul maradtak. Ez minden jel szerint abból adódik, hogy a nyitott kérdések megválaszolása több időt és nagyobb munkát igényelt volna.

A rendelkezésünkre álló válaszok viszonylag kis száma óvatosságra int a reprezentativitás tekintetében, mindenesetre kvantitatív elemzésükre nincs módunk. A kérdőívek által tükröződő vélemények azonban fontos támpontul szolgálhatnak a témánk szempontjából releváns, a pártok működéséről áruítkodó források, adatok, dokumentumok és a már rendelkezésre álló szakirodalmi ismeretek értelmezéséhez. Bár vizsgálatunk reprezentativitása korlátozott, értékét növeli, hogy öt országra terjed ki, és a benne részt vevő pártok lefedik az európai szintéren jelen lévő főbb politikai irányzatokat, a liberálisok kivételével.

Az interjú-leveleinkre adatot szolgáltató pártok az alábbiak:

Németországban a kereszténydemokrata CDU, a keresztényszociális CSU, a környezetvédő mozgalom Grünen;

Franciaországban a kereszténydemokrata centrum FD, a kommunista párt PCF, az etnonacionalista FN;

Ausztriában a szocialista SPÖ;

Spanyolországban a regionális Convergencia Democratica de Catalunya.

A kérdéseinkre adott pontozásos válaszok eredményeit – az öt kérdés szerint csoportosítva – a Mellékletben közöt öt táblázatban (1–5 lap) foglaltuk össze.

ELMÉLETI KIINDULÓPONTOK

Ugyan a pártok és a választópolgárok kapcsolatrendszerében a változások már a hatvanas–hetvenes években – a tágabb értelemben vett társadalmi-politikai környezet átalakulásának hatására – elkezdődtek, mégis igazán a nyolcvanas–kilencvenes években öltöttek látványos formát, nem véletlen tehát, ha a nyugati elméleti reagálások is erre az időszakra esnek.

Az angol, illetve német nyelvű nyugati politikatudományi szakirodalom a párt–választópolgár viszonyban mutatkozó válságjelenségeket mindkét oldalról elemzi. Richard S. Katz (1980) a jelenségre reagálva leírja, hogy amíg a politikusok és az emberek, a pártok és a választópolgárok közötti kapcsolat (linkage) a hatvanas–hetvenes évekig egyértelmű és szoros volt – azaz meghatározott pártokhoz meghatározott társadalmi csoportok kötődtek –, addig az utóbbi időszakban ez a kapcsolat meggyengült, csökkent a pártok érdek- és értékartikuláló szerepe, befolyása. Ennek a változásnak az első jelei már a hatvanas években megmutakoztak abban, amire Otto Kirchheimer klasszikus tanulmányában (1965) utal, miszerint a honorációpártok és a tömeg- (vagy osztály-) pártok korszaka után megjelentek a „mindenki pártjai” (Allerweltparteien), avagy – az angolszász szakirodalomban honos kifejezéssel – a „mindenevő” pártok (catch-all parties), amelyek igyekeztek hagyományos bázisukat nagymértékben kiszélesíteni.

A mindenki pártjai, a *néppártok* új típusának megjelenése azonban még csak a kezdet volt abban a folyamatban, amely a kilencvenes évekre elvezetett a tevékenységüket szinte teljes mértékben az állami életre koncentráló pártok típusának elterjedéséig. Katz és Peter Mair (1995) már arról számolnak be, hogy olyan professzionálisan működő *kartellpártok* kezdik uralni a (párt)politikai teret, amelyek sajátos közös érdekekkel rendelkeznek, igyekeznek az állami szférában megszerzett privilégiumaikat őrizni, és közös érdekeik egyre kevésbé találkoznak a választópolgárok érdekeivel. Mindez azzal jár együtt, hogy az állami szférába „feltolódott” pártok egyre kisebb jelentőséget tulajdonítanak a pártszervezeteken belül a tagság aktivitásának, a „mozgalmi” párttevékenységnek, egyáltalán, a választópolgárokkal való szorosabb, személyesebb kapcsolattartásnak.

Egyáltalán nem tekinthető véletlennek, hogy mindezek alapján számos, a pártok válságával foglalkozó írás, elemzés született, amelyen pél-

dául H. Daalder (1992) „Crisis of Party?” című munkája. A szerző ebben az írásában a pártok iránti bizalom elapadásának, illetve megszűnésének indoklására négy lehetséges érvrendszert sorol fel. Elsőként említi a pártokkal szembeni általános, választópolgári ellenérzéseket. A német szakirodalomban Politikverdrossenheit-nek, azaz „pártundornak” nevezett jelenség arra utal, hogy a) a pártok társadalmi-politikai szerepe megváltozott, b) a pártokkal szemben erőteljes kritika nyilvánul meg, és c) a pártoknak újra kell fogalmazniuk szerepüket ahhoz, hogy visszanyerjék a választópolgárok bizalmát.

A pártok és a választópolgárok közötti viszony megváltozását, a pártokkal szembeni bizalmatlanság felerősödését az is bizonyítja, hogy egyre több alulról szerveződés, polgári mozgalom, „köztes intézmény” vállalja magára a pártok által korábban privilegizált társadalmi funkciókat. Többen – Inglehart (1984), Dalton (1988), Lawson (1988), valamint Togeby (1992) – rámutatnak erre és felteszik a kérdést, vajon ezek után milyen funkciókat kellene a pártoknak betölteniük a társadalomban, illetve elvesztett funkcióikat hogyan tudnák visszaszerezni.

E folyamat másik oldala a választópolgárok mentalitásának az átalakulása. A pártok átalakulásával – néppártosodás, „kartellesedés” – párhuzamosan a választópolgárok körében is fordulat következett be: a hagyományos szoros, erőteljes, érzelmi alapú pártelkötelezettség nagymértékben feloldódott, és megnövekedett az aránya az úgynevezett *ingadozó választóknak*, akik mindenféle kötődés nélkül hol erre, hol arra a pártra szavaznak vagy éppenséggel nem mennek el választani. A „Wechselwähler”-ek, azaz a pártot változtató választók arányának növekedéséről különösen a német és osztrák szerzők írtak elemzéseket, így többek között M. Kaase–W. G. Gibowski (1990), F. Plasser–P. Ulram (1992), E. Wiesendahl (1992), G. Riegel (1994), R. O. Schultze (1994). Ezek az elemzések elsősorban arra helyezik a hangsúlyt, hogy a választópolgárok nagymértékben individualizálódtak, döntéseiket már nem feltétlenül a hagyományos társadalmi-szociológiai csoportokhoz tartozás elvárásai alapján hozzák. Ennek az új, növekvő arányú választói rétegnek a megnyerése egészen másféle feladatot jelent a hagyományos, „bevett” pártok számára: részben visszatérést a ma is használható, modernizálható tradícióikhoz, részben teljesen új magatartást, amelynek kritériumai ma még csak körvonalazódnak.

Természetesen sorolhatnánk tovább a nemzetközi szakirodalomból azokat a szerzőket és műveiket, akik és amelyek a pártok és választópolgárok viszonyában bekövetkezett válságjelenségekkel foglalkoznak. Am talán ennyi példa is elég annak bizonyítására, hogy a szakirodalom számára egyértelmű: a nyugat-európai demokráciák meghatározó pártjai a kilencvenes évek végén megváltozott mentalitású, bizalmát veszített választópolgársággal néznek szembe, akiknek – újbóli – megnyeréséhez egészen megváltozott pártpolitikai stratégia alkalmazása válik szükségessé.

Összegezve, empirikus felmérésünkkel arra a kérdésre kerestünk választ, hogy a nemzetközi szakirodalomban sokoldalúan leírt, jellemzett válságkorszakban az egyes nyugat-európai országok pártjainak milyen

konkrét elképzelései vannak vonzerejük növelésére, a választópolgárok megnyerésére? A következő fejezetekben részletesen ismertetjük felmérésünk eredményeit, és megpróbálunk az adatokból meghatározott következtetéseket levonni.

AZ ÁLLAMPOLGÁROK POLITIKAI RÉSZVÉTELÉNEK TERÜLETEI

Az erre a kérdésre adott válaszokból (lásd Melléklet 1. lap) egyértelműen kitűnik, hogy a pártok a választásokat tekintik annak a fő területnek, amelyen elvárják az állampolgárok részvételét. Ez összefügg azzal és következik abból, hogy olyan politikai rendszerekben működő pártokról van szó, ahol a hatalmi posztok elosztása és a hatalom működésének legitimitációja a választások eredményeire épül. Miután valamennyi esetben versengő pártrendszerekről van szó, elsődleges értéknek számítanak e verseny terepéül szolgáló politikai választások. A kérdésre adott válaszok politikai irányzatoktól függetlenül megerősítik, hogy a demokratikus rendszerben működő pártok az állampolgárok számára a választási részvételt tartják a legfontosabb politikai tevékenységnek. Ez egyben utal arra is, hogy a pártok saját tevékenységükben szintűgy központi helyet szánanak a választásoknak. A választási részvételnek ez a magasra értékelése éppúgy jellemző a szélsőjobboldalnak tartott francia Front National, a francia kommunista párt, a német Zöldek esetében, mint a konzervatív vagy liberális, illetve a bal- vagy jobboldali középpártokra. Tükrözi e rendszerekben a választások intézményével kapcsolatban kialakult minimális konszenzus meglétét és azt, hogy ezen az alapon a pártok döntő szerepet vállalnak a választások lebonyolításában, mintegy gazdái a hatalom legitímálását célzó aktusnak. Összhangban áll az ezen országok társadalmaiban uralkodónak tekinthető felfogással, amely a választásokat a rendszer demokratikus működése egyik fő aktusának tekinti.

A részvétel további kívánatos formáit illetően már szóródnak a vélemények. A hétpontos skálán a többi részvételi forma átlagban 2 ponttal vagy annál többel értékelődött alá. A vélemények szóródása ellenére a második legfontosabb részvételi formának a *párt által szervezett politikai, szociális vagy kulturális akciókban való részvétel* minősült. Ez a vélekedés természetes, hiszen adott párt az őt támogató állampolgároktól sokkal várja el, hogy részt vegyenek az általa szervezett vagy kívánatosnak tartott akciókban. Ebben az állásfoglalásban azonban közvetetten benne rejlik a pártmozgalomhoz való viszony megítélése is. Ez ambivalenciát tükröz egy olyan korszakban, amikor a pártnak mint politikai szervezetnek a társadalommal való kapcsolata szempontjából a tömegtájékoztatósi eszközök, köztük elsősorban a televízió előtérbe jutása, szinte túlnyomóvá válása megkérdőjelezi a hagyományos pártmozgalmi eszközök hatékonyságát, miközben a médiumok elérhetősége tekintetében eltérő lehetőségekkel rendelkező pártoknak nincs módjuk lemondani a társadalommal való érintkezésük hagyományos formáiról. A pártmozgalom és a mozgalmi aktivitás értékelése továbbá összefügg – mint ahogy min-

dig is összefüggött – az adott párt szerepfelfogásával, vállalt missziójával vagy hivatástudatával, és ennek megfelelően a párt eltérő jelentőséget tulajdonít a parlamenti tevékenység koordinálását meghaladó párttevékenységeknek. A megkérdezett pártok közül a német kereszténydemokraták, a német Zöldek és a francia kommunista párt tulajdonítottak nagyobb jelentőséget a pártmozgalmi részvételnek. A francia kereszténydemokraták (FD) és a spanyol Katalóniai Demokratikus Konvergencia-párt csak az átlagos mértékben ismerte el e részvételi terület fontosságát. Feltehetően a pártmozgalmi hatékonyságával kapcsolatos mai kétségek miatt kapott csekélyebb értékelést e részvételi forma a bajor keresztényszociális pártiak (CSU), illetve az osztrák szocialista pártiak (SPÖ) részéről, de nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény sem, hogy mindkét esetben kormányzó pártról van szó. Figyelmük általában a kormányzati és a parlamenti tevékenységre összpontosul, még ha tömegpárti hagyományaik vannak is, mint különösen az utóbbi párt esetében. Meglepő viszont a pártmozgalmi tevékenység leértékelése a francia Front National részéről, amely a nyílt demonstrációk híve, és emellett magasra értékeli a jótékonsági célú tevékenységeket. Álláspontja nyilván arra a szemléletbeli sajátosságra vezethető vissza, amely ellenséges magával a párttal szemben. Ugyanis a pártban olyan politikai szervezetet látnak, amely pártoskodásával megbontja és elerőtleníti a nemzet egységét, e legmagasabbra értékelt célt. Nem véletlenül kerülnek szervezetük elnevezésében is a párt megjelölést.

A megkérdezett pártok véleménye szerint fontossági sorrendben ezután következik az a két tevékenységi forma, amelyik közül az egyik kevésbé, a másik szorosabban kötődik az adott párt szervezetéhez. Ennek ellenére egyaránt fontosnak ítélik az állampolgár részvételét a *politika formálásában és a párt valamelyik alapszervezetéhez kapcsolódó tevékenységben*. Négy párt (CDU, FD, SPÖ, FN) a párthoz szorosabban kapcsolódó részvételi tevékenységet értékelte magasabban, három párt (CSU, Grünen, Convergencia) pedig a politika alakításában való általánosabb részvételt.

A legnagyobb értékelésbeli különbség a két részvételi forma megítélésében a bajor keresztényszociális párt, illetve a francia FN esetében mutatkozik: az előbbi az általános részvételt, az utóbbi a párt alapszervezetéhez kötődő tevékenységet tartja fontosabbnak. A francia kereszténydemokraták is nagyobb értékűnek ítélik a pártszervezethez kapcsolódó részvételt, míg a spanyol Convergencia párt inkább az általánosabb részvételi forma mellett foglalt állást.

A politika formálásában való általánosabb részvételt a bajor keresztényszociálisok, a francia kommunisták, a német kereszténydemokraták és a spanyol Convergencia értékelte átlagon felüli pontszámmal, míg legkevésbére az osztrák szociáldemokrata, illetve a francia Front National tartotta (1 pont). Ugyanez a francia FN fontosnak ítélte (5 pont) a párt szervezetéhez kapcsolódó részvételi tevékenységet, és még magasabbra értékelték a német és a francia kereszténydemokraták, a francia kommunisták, miközben a többi párt közepes jelentőséget tulajdonított neki.

Azoknak a pártoknak az álláspontja, amelyek fontosnak tartják a párt alapszervezetéhez kapcsolódó tevékenységet, nyilvánvalóan a tömegpárti koncepcióhoz kapcsolódik. A hagyományos pártszervezeti formával szemben kritikus pártok viszont kisebb jelentőséget tulajdonítanak e részvételi formának.

Az előzőeknél kevésbé fontosnak bizonyult és átlagosan közepes értékelést kapott a *pártgyűléseken való részvétel*, illetve a *párt működését közvetlenül szolgáló szellemi vagy fizikai hozzájárulás*. Bár kérdésünk nem differenciált aszerint, hogy a párttagság informálását és mozgósítását célzó, belső körre vonatkozó, vagy a pártnak a szélesebb társadalommal való érintkezését szolgáló gyűlésről van-e szó, a válaszok tükrözik azt a tényt, hogy a politikai kapcsolatépítésben és a párt kommunikációjában a pártgyűlés mint érintkezési forma jelentősége megcsappant. E részvételi formát legtöbbször (5 pont) a német kereszténydemokraták és az osztrák szociáldemokraták tartották, illetve átlagon felüli értékelést kapott a francia FN részéről (4 pont). Legkevésbé a német Zöldek értékelték, illetve a spanyol Convergencia. A CDU véleménye konzervens a többi részvételi forma megítélésével, az SPÖ esetében a párthoz kapcsolódó részvételi forma alacsony értékeléséhez képest meglepő, hogy a pártgyűléseken való részvétel és még inkább a párt anyagi és szellemi támogatása viszonylag magas pontértéket kapott.

Az újabb pártalakulatok, mint a német Zöldek vagy a spanyol Convergencia párt, úgy tűnik, befolyásuk szempontjából kevésbé igénylik az állampolgároktól a pártgyűléseken való részvételt, illetve a párt működéséhez nyújtott szellemi vagy fizikai hozzájárulást. Fontosnak tartják viszont a pártgyűléseket azok a pártok, amelyek elsősorban ilyen formában kénytelenek kommunikálni a társadalommal, miután a tömegtájékoztatási eszközök, illetve a sajtó nem vesz tudomást vagy éppen kedvezőtlen képet nyújt róluk.

Az állampolgároktól megkívánt részvételi formák közül a legkisebb jelentőségűnek tartják a megkérdezett pártok a *jótekonysági célú tevékenységeket*. E részvételi formát csak két párt értékelte magasra: a német kereszténydemokraták maximálisan, a francia FN szintén magasan pontozta (6 pont). A többi párt viszont minimális jelentőséget tulajdonított neki (1-2 pont). E nem kifejezetten politikai tevékenységet érthetően csak azok a pártok tartják jelentősnek, amelyek politikájuk fontos részének tekintik a jótekonysági akciókat, illetve a szegénység felkarolása vagy a szociális érzékenységre hivatkozó érvelés politikai eszköztáruk részét alkotják. A katalóniai Convergencia párt például azért értékelte alacsonyan a pártérdekű akciókat, mert a „pártügyekkel” és az „attending meetings”-en való részvétellel szemben azt tartják a legfontosabbnak, hogy az állampolgárok értsék a politikai ügyeket és vegyenek részt megoldásukban. A francia kommunisták a pártérdekű tevékenységgel kapcsolatban nem tartották szükségesnek a differenciálást, mert e részvételi formákat egyaránt fontosnak vélik.

A pártok elvárásait az állampolgári részvételt illetően az alábbiakban összegezhetjük:

a) A pártok egyöntetűen az állampolgároknak a választásokon való részvételére számítanak.

b) A pártok jelentős része elvárja az állampolgároktól, hogy részt vegyenek az általuk szervezett politikai, szociális vagy kulturális akciókban, illetve az olyan fórumokon, ahol beleszólhatnak a politika alakításába. A politika alakításának demokratikus, a tömegpárti elveket követő nézőpontjával áll összhangban ez a felfogás, amely szerint az állampolgár nem pusztán a politikai tevékenység tárgya, közege, támasza, hanem cselekvő alanya, és amely szerint a közvetett, képviseleti demokrácia nem kényszerítheti passzivitásra a társadalom tagjait.

c) A válaszok ugyanakkor eltérést mutatnak a szorosabban vett „párttevékenységek” körébe sorolható vagy pontosabban „pártérdekűnek” tekinthető részvételi formák iránti igények tekintetében. A vélemények szóródását a különböző részvételi formák vonatkozásában kétfajta tényezőre is visszavezethetjük. Nyilvánvaló, hogy a *politikai irányzatok* szerint eltérő az egyes részvételi formák megítélése, mint ahogy a pártok politikai szerepéről és formáiról alkotott álláspontok is különböznek. A véleményeltérések másrészt tükrözik a kommunikáció forradalmi átalakulásával a párttevékenység feltételeiben bekövetkezett gyökeres változást, amelynek nyomán csökkent a tömegmozgalmi tevékenységi formák jelentősége a többpártrendszerű demokráciákban.

KIKET PREFERÁLNAK A PÁRTOK A POLITIKAI SZEREPLŐK KÖZÜL?

A politikai tevékenység szereplőit tudakolja a Melléklet 2. lapján szereplő kérdésünk. A pártok működése szempontjából fontos tényező, hogy a passzív állampolgártól a pártvezérekig, a parlamenti képviselőkig vagy a pártapparátus tagjáig a politikai elkötelezettség és aktivitás különböző intenzitású szereplői lépnek színre, akiktől nagymértékben függ a pártok politikai és választási befolyásának alakulása. A fontossági rangsorolásra felkínált kilenc szereplőhöz még hozzácsatoltuk az írott sajtó, illetve az elektronikus sajtó szerepét is, amelyek minden tapasztalat szerint elsődlegessé váltak a pártok politikai és választási befolyása szempontjából. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a megkérdezett párt megítélése szerint a felsorolt szereplők, illetve tényezők mennyire befolyásolják eredményességüket.

A megkérdezett pártok – egy kivételével – a *választókat* tartják a legfontosabb szereplőnek a pártok politikai és választási befolyásának alakulásában. A francia kereszténydemokraták (FD) viszont a választók szerepét „nem fontos”-nak minősítették, éppúgy, mint az állampolgárokét, ezzel szemben a párthoz közvetlenül kapcsolódó szereplők (párttagok, leaders, a párt káderei, képviselők) jelentőségét értékelték „nagyon fontos”-nak. Úgy tűnik, a választókhöz képest az állampolgárokat – akikről nem tudható, hogy eljutnak-e a választókat jellemző nagyobb politikai aktivitás fázisába – többen kevésbé értékelik (a francia FD, a német Grünen részéről „nem fontos” minősítést kapott), és a bajor CSU is csak „fon-

tos"-nak minősítette. Sokkal jobban szóródnak a vélemények az elkötelezettség szempontjából a választók és a párttagok között elhelyezkedő *szimpatizánsok* esetében, akiknek a támogatására rendszeresen számíthat a párt, anélkül azonban, hogy a párttagokhoz hasonlóan közvetlenül közreműködnének a párt tevékenységében. A német kereszténydemokraták (CDU) és a bajor keresztényszociálisok (CSU) „nagyon fontos”-nak minősítették a szimpatizánsok szerepét, pozitív, „fontos” minősítést kaptak a francia kereszténydemokratáktól (FD) és a katalán Convergencia párt részéről is, míg a német Grünen és a francia Front National kifejezetten kevésbé fontosnak tartotta. A francia kommunisták (PCF) és az osztrák szociáldemokraták (SPÖ) tartózkodtak a minősítésüktől.

A megkérdezett pártok a párt politikai és választási befolyásának tényezői közül a párthoz közvetlenül kapcsolódó szereplőket (párttagok, leaders, a párt káderei, képviselők) minősítették általában nagyon fontosnak. Jellemző, hogy az idetartozók közül a legmagasabbra a *pártvezérek* (leaders) szerepét értékelték. Ezt mindegyik nyilatkozó párt „nagyon fontos”-nak értékelte, ami alátámasztja azt a tapasztalatot, hogy a pártok ismertsége, esélyük a választási versenyben nagymértékben függ vezéregyéniségek hatásától. Különösen a médiumok kiemelt szerepének korában kap ez nagy nyomatékot, amikor a közvélemény szemében a pártok képe a vezéregyéniségek személyes megjelenésével kapcsolódik össze. Bár itt korábról is ismert, általánosabb kapcsolódásról van szó, hiszen a múltban is számtalanszor előfordult, hogy a pártot vezére után nevezték meg, mint egy a vezér személyiségével különböztetve meg az adott politikai szervezetet. A kérdéseinkre adott válaszok csak megerősítik, hogy a párt politikai és választási befolyása hatékonyságának fontos, bár nem kizárólagos feltétele, hogy erős vezető egyéniséggel rendelkezék, aki megjelenésével és megnyilatkozásaival visszhangot tud kelteni a közvéleményben, és személyes eszközeivel hatásosan tudja közvetíteni a párt „üzeneteit”, programját és törekvéseit, a párt „kínálatát”, és ezzel képes mozgósítani a választókat a párt választási támogatására. A pártokat megszemélyesítő vezéregyéniségek tehát meghatározó tényezői a pártok vonzerejének, ami egyébként kifejezésre jut a politikai vezetők népszerűségéről készült közvélemény-kutatásokat kísérő megkülönböztető figyelemben is. Megjegyzendő érdekesség, hogy a megkérdezettek körében éppen olyan párt minősítette a pártvezetők szerepét csak „fontos”-nak, amelytől a gyakorlatban nem idegen a vezérkultusz (francia FN).

Három párt (a bajor CSU, a francia FD, a katalán Convergencia párt) a párthoz közvetlenül kapcsolódó négy tényező mindegyikét „nagyon fontos”-nak ítélte, továbbá két párt a pozitív válaszokon belül „nagyon fontos” és „fontos” szerint differenciált (a német kereszténydemokrata, a francia FN). Egyedül a német Grünen válaszában kaptak a „párt káderei” és a „képviselők” negatív, „kevésbé fontos” minősítést és a párttagok is csak „fontos” megjelölést. Ez megérthető, ha figyelembe vesszük a viszonylag fiatal Zöld párt kezdeti álláspontját, amely negatívan ítélte meg és elutasította a hagyományos pártszervezési és működési elveket. A bázisdemokráciát képviselő, a pártapparátusok szerepét megkérdőjelező, mozgalmként és nem hagyományos pártként induló politikai szervezet

idővel alkalmazkodott a pártrendszer egészéhez és játékszabályaihoz, de szellemében megőrizte a pártműködésekkel kapcsolatos kritikai attitűdjét. A helyi környezetvédő mozgalmakra és akciókra támaszkodó politikai szervezet ily módon elsősorban a pártvezérnek és másodsorban a párttagoknak tulajdonít fontos szerepet a párt politikai és választási befolyása szempontjából, a pártkáderek és a képviselők szerepe csak kevésbé fontos. A francia Front National szerint a párt kádereinek szerepe a legnagyobb fontosságú, a többi három tényező csak „fontos”. A német kereszténydemokrata CDU értékelésében a párt káderei a többi három tényezőhöz képest kevésbé fontosnak minősültek. A francia kommunisták válaszukban a négy tényező közül csak a pártvezető fontosságát emelték ki, a többi tényezőről nem nyilatkoztak.

A megkérdezett pártok a bajor CSU-t kivéve általában kevésbé fontosnak tekintették az *apparátus*, illetve a *professzionális politikusok* szerepét. Négy párt (a német CDU, a francia FD, a spanyol Convergencia párt és a francia FN) megítélése szerint az apparátus szerepe másodlagos fontosságú, a német Grünen számára negatív értékű, azaz „kevésbé fontos”. A professzionális politikusok szerepét a CDU, a Grünen és a spanyol Convergencia értékelte másodlagosnak, a francia Front National negatívként, „kevésbé fontos”-nak, a francia kereszténydemokraták (FD), az osztrák SPÖ és a francia PCF nem nyilatkoztak.

A pártok társadalmi befolyásában, külső kommunikációjában mindig rendkívül fontos eszköznek bizonyult a sajtó. A kommunikációs eszközök forradalmi átalakulása következtében az írott sajtó szerepe általában visszaszorult az elektronikus hírközlő orgánumokkal (egyelőre a rádióval és a televízióval) szemben, bár nem hagyható figyelmen kívül, hogy főként a kisebb pártok számára – amelyek jobbra regionális, területi szinten tudnak érvényesülni, illetve az országos hatókörű elektronikus médiába nehezen jutnak be – az írott sajtó marad a rendszeresen elérhető eszköz a tömegekre gyakorolt befolyásuk érvényesítésére. Ez a rászorultság megmutatkozik abban is, hogy a szélesebb közvéleménynek szánt pártsajtót elsősorban a kisebb befolyású pártok tartják fent jelentős anyagi áldozatok árán, a nagy pártok a nagy lapokon keresztül is képesek eljuttatni a nagyközönségnek szánt üzeneteiket.

A kérdéseinkre adott válaszok tükrözik az elektronikus sajtónak az írott sajtóval szemben meglévő előnyeit. Három párt (a német Grünen, a spanyol Convergencia párt és a francia PCF) egyaránt a legfontosabb tényezők közé sorolta az írott és az elektronikus sajtót a befolyás növelését szolgáló eszközök körében. A német CDU és a bajor CSU csak a második helyre sorolta, „fontos” megjelöléssel. A francia Front National – bár kisebb különbséggel – előnyben részesítette az elektronikus sajtót, a pozitív „fontos” minősítéssel, az írott sajtót negatív jelzővel illetve „kevésbé fontos”-nak tartja. Egyedül az osztrák SPÖ nem vállalkozott rá, hogy a pártok politikai és választási befolyásának felsorolt 11 tényezőjét pontozással rangsorolja.

A Melléklet 2. lapján jelzett pontszámok alapján *összefoglalóan megállapítható*, hogy a megkérdezett pártok a politikai és választási befolyásukat alakító tényezők közül a választók, a pártvezetők, valamint az

elektronikus sajtó fontosságát emelték ki. A legkevésbé méltányolt tényezők között szerepelnek viszont az állampolgárok, a szimpatizánsok, az apparátus, valamint az írott sajtó, és itt nyilván a sorrend sem véletlen. Az elkötelezettség szempontjából karakterisztikusabb, egyértelműbb megfelelői a választópolgárok az állampolgároknak és a párttagok a szimpatizánsoknak. Az apparátus a pártok működésének eddig nélkülözhetetlen, de nem kedvelt, népszerűtlenül hangzó kelléke. A csekély létszámú apparátus egyébként sem alkalmas arra, hogy a pártok vonzerejére számottevő hatással legyen. Az elektronikus sajtó nézettsége, illetve hallgatottsága pedig közismerten szélesebb körű, mint az írott sajtó olvasottsága, megítélése tehát okkal feltételezhető nagyobb hatékonysága miatt általában kedvezőbb.

A FIGYELEMFELKELTÉS ESZKÖZEI A PÁRTOK STRATÉGIÁJÁBAN

Harmadik kérdésünk azt tudakolta, hogy milyen eszközökkel törekednek a pártok magukra irányítani a közvélemény figyelmét. A pártok többségének az volt a véleménye, hogy e tekintetben *a politikai szinténen ténylegesen betöltött szerepük nyomán formálódó általános kép* fejt ki a legnagyobb hatást a közvéleményre. Az ötfokozatú skálán ezt a német CDU a második helyre, a francia Front National a harmadikra sorolta, a többi párt viszont elsődleges fontosságúnak ítélte.

Kevésbé egyöntetű volt *az állampolgárokhoz szóló közvetlen felhívások* értékének megítélése. A német kereszténydemokrata CDU, a bajor keresztényszociális CSU és a francia Front National elsődleges fontosságot tulajdonított e tényezőnek, az osztrák SPÖ és a német Grünen csak a második helyre pontozta, a francia kereszténydemokrata FD és a spanyol Convergencia párt pedig közepesre (3 pont) értékelte. A megkérdezettek a közvetlen felhívásoknál egyöntetűen kevésbé hatékonynak találták *az állampolgárok közvetett megszólítását*. Ez a tényező a fontossági sorrendben a második helyet kapta a német CDU-tól és a francia FN-től, harmadik helyet a francia kereszténydemokratáktól (FD) és az osztrák szociáldemokratáktól (SPÖ), és végül igencsak kis hatékonyságúnak minősítve, a negyedik helyen említette a német Grünen és a spanyol Convergencia párt.

Az értékelés átlagát tekintve ennél alig jobb minősítést kaptak a lehetséges eszközök körében *a párt látványos akciói (például a demonstrációk)*. Ezt a tényezőt egyedül a bajor CSU értékelte nagy hatásúnak, és csak a spanyol Convergencia párt jelölte a fontossági sorrendben a második helyre. A német Grünen és a francia Front National megítélése szerint az ilyen akciók csak közepes értékűek (3 pont), a francia kereszténydemokrata FD és az osztrák SPÖ pedig ennél is csekélyebb hatást tulajdonítva nekik a negyedik helyre pontozta.

A német Zöldek és a francia Front National álláspontja azért tűnik váratlannak, mivel a két párt korábbi gyakorlata azt mutatta, hogy készséggel folyamodnak a demonstrációk szervezéséhez. Lehetséges, hogy állás-

pontjukat azért változtatták meg, mert: ezeknek az eszközöknek az alkalmazása tapasztalataik szerint nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, a demonstrációk hatására a társadalom nehezen mozdul meg, a választók szélesebb körei nehezen mozgósíthatók.

Az, hogy a figyelemfelkeltés szempontjából mennyire hátra sorolták a megkérdezett pártok a *mérsékletet tükröző magatartást, amely a „nyugodt erő” képét sugallja*, századunk utolsó harmadának jellegzetes tendenciája alapján meglepőnek tűnik. Korunkra ugyanis megváltozott a közvélekedés, a forradalmak helyett többre értékeli a stabilitást és legfeljebb a „bársonyos forradalmak” megoldásait fogadja el. A fokozatos átmenetek felértékelődése a radikális változásokhoz képest – ami a hetvenes évektől a konzervatív irányzatok térnyerésének háttérül is szolgált – vált jellemzővé korunkra, amikor például a francia szocialista párti elnök a „nyugodt erő” szlogenjével tudott a választási versenyben győzelmet aratni (1981-ben), és más tapasztalatok is tanúsították, hogy a mérséklet nagyobb vonzerőt gyakorol a szavazókra, mint az intranzigens magatartás. Ha a feltett kérdéseinkre adott válasz csupán technikai megfontoláson alapult, akkor persze érthető, hogy olyan szervezet, amelynek hivatása az állampolgárok politikai mozgósítása – legalább a választások alkalmával –, nem tartja eléggé hatásosnak a mérsékletet tükröző magatartást, még akkor sem, ha a látványos akciótól sem vár túl sokat. Az sem zárható ki azonban, hogy kérdőívünk angol fordítása, eltérően a franciától, nem tudta pontosan visszaadni, hogy milyen általános tendenciára gondolunk, amikor a „nyugodt erőre” hivatkozunk (lásd a Melléklet 3. lapján a Convergencia párt jelzését).

Ezt a tényezőt egyedül a német Grünen értékelte maximális pontszámmal. A német kereszténydemokrata CDU, a bajor keresztényszociális CSU és a francia kereszténydemokrata FD egyaránt közepesre (3 pont) minősítette, az osztrák szociáldemokrata SPÖ és a spanyol Convergencia párt a legalacsonyabb pontszámot (5 pont) adta neki, a francia kommunista párt (PCF) és a francia Front National pedig nem is véleményezte.

A harmadik kérdésünkkel kapcsolatban a francia kommunista párt (PCF) azt a megjegyzést tette, hogy az állampolgároktól nem azt várják el, hogy a pártot támogassák, hanem a részvételüket igénylik, vagyis az elsődleges az állampolgárok igényeinek kielégítése, és ebben a párt a megvalósító szerepét vállalja. A katalán Convergencia párt megjegyzése szerint a kérdéssel összefüggésben a két legfontosabb dolog az, hogy az állampolgár mit tart a párt tevékenységéről, és a média milyen képet fest a párról. A másik megjegyzésük arra vonatkozik, hogy a pártok közvetlen és közvetett felhívásai nem jutnak el az állampolgárok többségéhez.

A POLITIKAI KÉPVISELET FOGALMÁNAK ÉRTELMEZÉSEI

Negyedik kérdésünk a „politikai képviselő” értelmezésére vonatkozott. Választási lehetőségként két feltételezett koncepciót fogalmaztunk meg. Az A variáció azt a felfogást tartalmazta, amely szerint a politikai képviselő

selet főszereplője az állampolgár, aki aktívan részt vesz a politikai döntések kialakításában, és a képviselő csak közvetíti az állampolgárok kifejezett akarátát a hatalomhoz, a kormányzathoz. A *B* változat viszont a képviseletet olyan szolgáltatásként fogja fel, amely csak minimális részvételt igényel az állampolgároktól, mentesíti őket a politikai részvétel terheitől, ellátja helyettük állampolgári feladataikat.

A nyolc közül öt párt az *A* változatban foglaltakkal értett egyet, azaz elvárásaik szerint az állampolgár részvétele a politikai életben magában foglalja azt, hogy véleményt alkot a politika kérdéseiben, illetve közreműködik a képviselt politika meghatározásában. Egyedül a német Grünen jelölte meg a *B* variációt, amely szerint tehát a képviselet szolgáltatás az állampolgárok számára, könnyíti politikai jogaik gyakorlásának terhein, és nem igényli magasabb szintű politikai aktivitásukat. Az osztrák szociáldemokrata SPÖ és a spanyol Convergencia párt részéről elhárították a választást e két változat között. Az SPÖ véleménye szerint a leghelyesebb a két megközelítés kombinálása, azaz az olyan képviseleti demokrácia, amely az állampolgárok érdekein alapul. A Convergencia párt pedig annak a véleménynek adott kifejezést, hogy az *A* változat az elméleti, azaz az ideális, a *B* változat pedig a valóság. Bár a *B* változat a realitás, a pártoknak mindig az elméleti szerint kell cselekedniük, azaz az ideális megvalósítására kell törekedniük. Eszerint a két felfogás a normatív és a valóságos viszonyát tükrözi.

A kérdésünkre adott válaszok azt mutatják, hogy a pártok többségének a politikai képviseletről alkotott felfogása a normatív változatnak felel meg, vagyis feltételezi az állampolgárok aktív részvételét a politika kidolgozási és döntési folyamataiban. Ezt az álláspontot a történelmi tendenciák tükrében lehet pontosabban értelmezni. A modern demokráciák az állampolgári jogok, a politikai érdekképviselet lehetőségeinek bővülése eredményeként jöttek létre (a nők általános választójoga, a képviseleti rendszerek kiépülése). A politikai képviselet állampolgári rangra emelte az ország lakosát, kaput nyitva a hatalomgyakorlás folyamatába való beleszólásra. A demokrácia további szélesítését jelenti a választópolgár részvételi lehetőségeinek bővítése, amely mind közvetlenebbé teheti az állampolgári szuverenitás gyakorlását. Ennek az irányzatnak szélsőséges formái is megjelentek, amelyek a közvetlen demokrácia nevében a képviseleti demokrácia intézményeit támadják. Viszont a képviseleti demokráciával komplementer részvételi igény mint a politikai képviselet utóbbi időben mutatkozó válságjelenségeire adott válasz lehet a továbblépés iránya, olyan megoldás, amely áthidalhatja az állampolgárok és a közvetítő intézmények (amilyenek a politikai pártok), illetve a kormányzók közötti szakadékokat, csökkentheti a politika iránt megnyilvánuló bizalmatlanságot.

A VÁLASZTÁSI SIKER-TÉNYEZŐI

A Melléklet 5. lapja azokat az értékeléseket összegezi, amelyeket szorosabban a pártok választási sikerére vonatkozó kérdéseinkre adott vála-

szok tartalmazzanak. Az itt feltett kérdésünk részben párhuzamos a 2. lapon szereplő kérdésünkkel, de közvetlenül és csak a *választási sikeresség tényezőire* kérdez rá. A megkérdezettek 20 tényezőt értékelték abból a szempontból, hogy milyen mértékben függnek ezektől egy párt választási sikerei. Technikai okokból, a pontoknak az összehasonlíthatóság érdekében elvégzett konvertálása (a tízfokozatú értékelésnek ötre csökkentése) miatt szerepelnek a táblázatban töredék pontok. A bajor keresztény-szociális CSU e kérdésre két fokozatú (+ és semmi) értékelést adott. A 20 tényező között, az altényezőkkel együtt, a válaszolók 14 fokozati különbséget határoztak meg a fontostól a kevésbé fontos felé haladva, ezeket sorszámmal jelezzük.

1. A válaszok megerősítették, hogy a pártok vonzereje szempontjából a legfontosabb tényezőnek a *pártról kialakított általános kép (image)* számít, ezúttal hozzákapcsolva azt is, hogy az adott párt alternatív társadalmi modellt képvisel. Ez utóbbi vonatkozásban külön reakcióról nem számolhatunk be; úgy tűnik, hogy a pártok politikai kínálatához szükségképpen hozzátartozik, a politikai alternatíva természetes részének tekinthető, hogy a társadalom vonatkozásában valamilyen modellt képviselnek. A francia kereszténydemokrata FD az ötfokozatú skálán közepes (2,5 pont) minősítést adott erre a tényezőre. A párt rendelkezésére álló személyiségek minőségét 1,5 pontra, a párt politizálási stílusát és a pártot képviselő politikusok etikai magatartását, valamint, hogy a párt fel tudjon mutatni a köztársasági elnöki posztra esélyes személyiséget valamivel többre, 2 pontra értékelte, továbbá a választási program szakmai megalapozottságát és a közszereplések alapján a párt ismertségét 2,5 pontra. Az osztrák SPÖ szerint ezt a tényezőt – ti. a párt általános képét – megelőzi a választási program szakmai megalapozottsága (ami a legfontosabb) és az, hogy a párt az adott időszakban különösen érzékeny társadalmi problémákat vet fel. A pártimázzsal azonos fontosságúnak minősülnek a pártra jellemző tulajdonságok (taglétszám nagysága, kormányzati tapasztalat, kormányon lévő párt, médiabefolyás), valamint a komparatív előnyöket kínáló intézményi tényezők.

2. Az átlagos értékelés tekintetében a fontossági sorrendben második helyen áll a *párt rendelkezésére álló személyiségek minősége (a vezérek ismertsége, népszerűsége, karizmatikus jellege)*. Ezt a tényezőt öt párt sorolta a legfontosabbak közé (1 pont), a francia FD 1,5 ponttal értékelte, egyedül az osztrák SPÖ tartja közepes jelentőségűnek (3 pont).

3. A harmadik helyre kerültek az értékelések átlaga alapján a *párt pozícióját a választási versenyben befolyásoló jellemzők*, vagyis az, hogy jelenleg kormányon lévő pártról van-e szó, milyen a párt médiabefolyása, a francia esetben pedig az, hogy rendelkezik-e a párt a köztársasági elnöki posztra alkalmas személyiséggel (tekintettel e félelnöki rendszerben a köztársasági elnök politikai súlyára). E tényezők jelentőségét a francia FD csak közepesre minősítette (2–3 ponttal), legalacsonyabbra a médiabefolyás (3 pont), magasabbra az elnökképes politikusok jelenlétének (2 pont) szerepét. A médiabefolyás jelentőségét a német CDU is kevésbé fontosnak tekintette (2 pont). A német Grünen a kérdés nem érthetőségére hivatkozva kitért e kérdés megválaszolására elől. A francia

FN is csak az elnökképes politikus meglétét pontozta maximálisan, a többi tényezőt nem értékelt.

4. A válaszolók szerint sorrendben ezután következik *a párt által vallott értékek elfogadottsága a közvélemény részéről*. Csekély szóródással ezt a pártok a legfontosabb vagy fontos tényezők között tartják számon (1–2 pont). Legalacsonyabbra a francia kereszténydemokrata FD értékelt (2,5 pont).

5. Azt a tényezőt, hogy *a párt az adott időszakban különösen érzékeny társadalmi problémákat vet fel*, amelyek leginkább foglalkoztatják a közvéleményt, és erre alapozza kampányát, három párt nagyon fontosnak, egy pedig fontosnak tartja. Érdekes, hogy a német Grünen csak közepes jelentőségűnek értékeli, a francia kereszténydemokrata FD viszont hátróztottan leértékelt (4 pont). A társadalmi problémákra érzékeny pártnál e tényező lebecsülésében bizonyára közrejátszik a társadalmi problémák felvetésének nem kívánatos, demagóg módja is.

6. A fontos tényezők mezőnyébe került *a párt politizálási stílusa*. Nyilvánvaló, hogy ez lényeges eleme a pártról a közvéleményben kialakuló képnek. Emellett azt is tekintetbe kell venni, hogy a pártok a politikai életben elfoglalt pozícióik függvényében ítélik meg a politizálási stílus jelentőségét. Fontosabbnak tartják ezt a tényezőt a kormányzó pártok (a német CDU, CSU, a francia FD, a spanyol Convergencia párt), és negatívabb véleményt alkottak róla az ellenzéki pártok (a Grünen, a francia Front National), és csak némileg jobbat az utóbbi időben mind szűkebb mozgástérrel kormányzó osztrák SPÖ.

7. Szintén a fontosabb tényezők egyikének tekintik a párt választási sikere szempontjából *a párttagság létszámát*. Igaz, a pártok választási eredményességét éppen az mutatja, hogy taglétszámuk hányszorosára képesek növelni a szavazatok számát, de a kisebb pártok számára, amelyek a választási kampányban vagy más akciók alkalmával a pártpropagandát kénytelenek jórészt a tagság aktivitására építeni, nem lehet közömbös a taglétszám. Nem meglepő tehát, hogy a kormánykoalíció tagjaként a francia kereszténydemokrata FD, a német CSU és CDU különösen kevéssre becsülte a tagság létszámának jelentőségét, ezzel szemben a francia ellenzéki PCF és FN fontosnak minősítette ezt a tényezőt.

8. A fontossági sorrendben a középmezőnyben kapott helyet *a választási program szakmai megalapozottsága (a)*, *a párt közszerepléseivel kivívott ismertsége (b)*, valamint *a pártot képviselő politikusok etikai magatartása (c)*. A német CDU a b-t elsődleges fontosságúnak, az a-t és a c-t 2 ponttal fontosnak ítélte. Az a-t a sikeresség szempontjából az osztrák SPÖ, a francia FN, kisebb mértékben a német CDU és CSU, továbbá a spanyol Convergencia párt ismerte el fontosnak. A francia FD és különösen a német Grünen alacsonynak vélte hatását (2,5, illetve 4 pont). Bár a francia FD és az osztrák SPÖ elsődleges fontosságúnak tartotta a párt politikai és választási befolyása szempontjából a párt általános képét, itt csak közepesen (2,5 pont), vagy csak az alatt (3,5 pont) értékelték a párt ismertségének hatását közszereplései alapján; meglehet, hogy az ismertség megszerzésének nehézségeire gondoltak. Következetes maradt viszont a francia FN, mindkét esetben közepes pontozásával

(3 pont). Négy párt azonban e tényező fontossága mellett voksolt (CDU, CSU, Convergencia, Grünen). Kevésbé tértek el a vélemények a pártot képviselő politikusok *etikai viselkedése* tekintetében. Ezt a tényezőt általában másodlagos vagy közepes jelentőségűnek tartják (2–3 pont), egyedül a Convergencia párt minősítette nagyon fontosnak (1 pont). Olyan időszakban, amikor a politikai életet beárnyékoló botrányok (visszaélések, korrupció, törvénytörő pénzügyi manőverek) maguk is egész politikai rendszereket megrázó eszközökké váltak a politikai versenyben részt vevők számára (lásd pl. Olaszország), az etikai magatartásnak nem túl nagy jelentőségűként való megítélése mögött óvatos viselkedés rejlik, amely a gyanú árnyékát is távol kívánja tartani az illető párttól.

9. Közepes jelentőségűnek tartották a megkérdezettek a választási programban a jövőre vonatkozó ígérek arányát (*density*), valamint hasonlóan a kül- és belpolitikai helyzetben jelentkező egyébként nagy hatású változásokat. Az előbbit a német CDU és a spanyol Convergencia párt tartja némileg fontosabb tényezőnek (2 pont), a német CSU, a Grünen, a francia FN és különösen az FD kisebb fontosságúnak látja az ígérek súlyát a programokban. Ha a kérdést tovább árnyaltuk volna, bizonyára más-más hangsúlyt kapnak az ígérek eltérő fajtái. Amíg például a francia FN a francia etnikum védelmében szélsőséges ígéreteket is nyilvánít, a gazdaság terén képviselt szabadpiaci elveinek megfelelően a szociális ígérek fékentartásának híve. Jobban megoszlottak a vélemények a *jelentősebb politikai események hatásait* illetően. A francia Front National, az osztrák SPÖ és a spanyol Convergencia párt szemében van leginkább fontossága e politikai hatásoknak, míg a három németországi párt, valamint a francia kereszténydemokrata FD kisebb jelentőségűnek tartja a párt választási eredményessége szempontjából.

10. Néhány erősebben leértékelő vélemény mellett csak néhányan vélik fontosnak a megkérdezett pártok közül a választási sikertényezők körében azt, hogy a párt megjelenésében erős ideológiai jegyekkel bír-e. Az osztrák SPÖ, a német Grünen politikai irányzatuk általános attitűdjével összhangban az erős ideológiai megjelenést csekély hatásúnak értékelik a mai kor állampolgárára (4 pont). Nem tartja jelentősnek a bajor CSU sem. Ellenben elsődleges fontosságúnak érzik ezt a tényezőt a spanyol Convergencia pártnál, illetve a francia FN-nél.

11. Annak ellenére, hogy a közfelfogás szerint a hatékony propaganda kulcsa a tömegművelés uralmának és a PR vállalkozások elterjedésének korában a pártok rendelkezésére álló anyagi-pénzügyi források, támogatások mértéke, a pártok részéről megnyilatkozók tapasztalata ettől eltérő képet mutat. Az osztrák SPÖ nagyon kevésre becsüli e tényező hatását (4,5 pont), hasonlóan a francia FD (3 pont) és a bajor CSU sem tulajdonít jelentőséget neki. Viszont a német CDU, a Grünen, a spanyol Convergencia, valamint a francia FN fontos, ha nem is a legfontosabb tényezők közé sorolja (2 pont).

12. Általában nem tekintik a választási eredményességet jelentősen befolyásoló tényezőnek a választási rendszer milyenségét. E vonatkozásban legtöbbször nem konjunkturális tényezőről van szó, és a legtöbb helyen konszenzuson nyugvó rendszer valamennyi párt számára közös ke-

retet, azonos feltételeket szab a választási versenyhez. A választási rendszerben csak a bajor CSU és némileg a francia kereszténydemokrata FD látott befolyásoló tényezőt (2,5 pont). A francia FN a legcsekélyebb hatást tulajdonította neki (5 pont), bár ismert, hogy mennyire érdekelt az arányosabb rendszerben

13. Csekély méltatást kapott a megkérdezettek körében a választási eredményességet befolyásoló tényezők közül a *politikuskok intrikáinak hatása, eredményessége (személyi harcok a vetélytársak diszkvalifikálása érdekében)*. E pejoratív megközelítés nyilván ellentétben áll a fair play verseny eszményével, illetve normáival, és ilyesmit egyetlen párt sem tud felfedezni saját eszköztárában. Itt szembekerül egymással a sokak által néha eltúlzott gyakorlati tapasztalat e versenyről alkotott ideállal. Hatását legkevésbé ismerte el a német CDU, a Grünen, a bajor CSU, s jelentősebbnek ítélte a spanyol Convergencia és francia Front National.

14. A választási sikert meghatározó 20 tényező közül az utolsó helyre került az, amely a *megjelenésében gyenge ideológiai jegyeket* felmutató pártra vonatkozott. Ez tükrözi az ideológiák gyengülő hatását jelző világunk valóságát. Ennek ellenére az erős ideológiai megjelenéstől még mindig többet várnak, mint az ideológiai jegyek erőtlenségétől, bár az előbbi is csak a 10. helyre került a tényezők rangsorolásában. Úgy tűnik, hogy az értékek és ideológiák még mindig fontos építőkövei a pártok identitásának, a markáns identitás pedig előfeltétele a versenyben való jó szereplésnek. A nyilatkozó pártok abban egyöntetűnek mutatkoztak, hogy a gyenge ideológiai jegyeket negatívan ítélték meg a pártok választási esélyei szempontjából (5–4 pont).

A vélemények átlaga alapján felállított fenti fontossági sorrend mögött természetesen a vélemények szóródása húzódik meg. A véleménykülönbségek azonban nehezen hozhatók azzal összefüggésbe, hogy a választ adó párt milyen fő politikai áramlathoz tartozik. A sorrendiséget illetően a legkisebb eltérés a 14. hely megítélésében mutatkozott (1 pont különbség), és csekély különbség jelentkezett az 1., a 3., a 4. és a 9. helyre sorolt tényezők véleményezésében is (1,5 pont különbség). Legnagyobb eltérés (3 pont) az 5., 8., 10. és 13. helyen említett tényezők fontosságát illetően jelentkezett (érzékeny társadalmi problémák felvetése, a választási program szakmai megalapozottsága, jelentős politikai események hatása, a politikuskok intrikáinak hatása). A politikai attitűdök közelségéből nem következett a vélemények közelsége is. Ha a táblázat három első sorában feltüntetett pártvéleményeket megtekintjük, a három keresztény irányzatú párt véleménye között is jelentős eltéréseket találunk. Viszont jelentős politikai távolságot mutató pártok véleménye esett gyakran egybe a választási befolyást meghatározó tényezőket illetően. A vélemények szóródása elsősorban a politika tartalmak hatását jelző tényezőkkel kapcsolatban merült fel. Az egyéb tényezők megítélésében a gyakorlati tapasztalatok játszottak fő szerepet, amelyek nem politikai családonként, hanem az adott párt ténylegesen megélt helyzetéből adódtak.

Az általunk megkérdezettek véleménye alapján egy párt választási sikerét meghatározó tényezők fontossági sorrendbe állításából az derül ki

a mi esetünkben, hogy nem annyira egy párt programjának tartalmi minősége, konkrét politikai álláspontjai, mint inkább a pártról kialakított általános kép (image), a párt rendelkezésére álló személyiségek minősége, kormányzati tapasztalatai, kormányon léte (francia esetben az, hogy van-e elnökképes személyisége), médiabefolyása, a párt által vallott értékek elfogadottsága a közvéleményben, az, hogy a párt különösen érzékeny társadalmi problémákat vet fel, a párt politizálási stílus, vagyis inkább a globális jellemzői határozzák meg. Ez kicsit a reklámpiacra emlékeztet, ahol nem az áruk jellemzőinek részletes leírásával, hanem általános szlogenekkel népszerűsítik a portékát.

NÉHÁNY KÖVETKEZTETÉS AZ EU-CSATLAKOZÁS SZEMPONTJÁBÓL

A levonható következtetések érvényessége szempontjából újra sajnálatos kell tudomásul vennünk, hogy az európai pártok közül csak nyolc vállalkozott arra, hogy válaszoljon a kérdéseinkre, ráadásul e nyolc párt közül három a nyitott kérdésekre nem válaszolt. Mégis, azok a pártok, amelyek részben vagy teljesen kitöltötték a kérdőíveket, mint nyugat-európai pártok közvetítik a régió politikai közhangulatát, ezért válaszaik nem pusztán fontos adalékokat szolgáltathatnak kutatásunkhoz, hanem – akár cseppben a tenger – lényeges és alapvető kérdésekről is információkat adhatnak.

A kérdőívek feldolgozása után úgy véljük, hogy – a vizsgálat csekély mértékű reprezentativitása ellenére – felmérésünk alátámasztja a nemzetközi politológiai szakirodalom írásunk elején vázolt állításait. Azoknak a pártok és választópolgárok között kialakult válságjelenségeknek az értelmezéséhez, amelyeket Kircheimer, Katz, Mair, Daalder, Inglehart, Dalton, Lawson, Merkel, Togeby, Plasser-Ulram, Wiesendahl, Kaase-Gibowski, Riegel, Schultze és mások leírtak, a mi szerény kvantitatív eredményeket felmutató, de önmagában talán mégis originálisnak tekinthető vizsgálatunk is szolgáltatott néhány adalékot.

Befejezésül néhány olyan, a felmérésünk és a szakirodalom által egyaránt alátámasztott, általánosabb következtetést szeretnénk vázolni, amelyek talán a magyar pártok és választópolgárok viszonylatában is tanulságokkal szolgálhatnak – különös tekintettel az Európai Unió csatlakozásunkra.

A modern pártok és a választópolgárok kapcsolata, úgy tűnik, visszavonhatatlanul új (sokak által posztmodernnek nevezett) szakaszba lépett. Ennek talán legárukodóbb jele a pártok által használt *politikai nyelv*, a leggyakoribb *fogalmak* és *kategóriák* megváltozása. A következő fogalmak kerültek elő szinte mindegyik párt esetében: média (medias), közvélemény-kutatások (opinion polls), kapcsolattartás a nyilvánossággal, az emberekkel (PR work), a párt piaci stratégiája (marketing work), média-viták (talk-shows), s ezenkívül számítógépek, CD-ROM-ok és Internet. Ezzel szemben csak nagyon ritkán fordulnak elő olyan, a párttagok, illetve az állampolgárok mozgósításával kapcsolatos „hagyomá-

nyos” fogalmak, mint például pártgyűlések, mozgalmak, agitáció, lelkesedés, tömeges részvétel, aktivitás, érzelmi elkötelezettség, jövőkép, ideák stb.

Azt gondoljuk, a pártok által használt politikai nyelv struktúrájának, a bevált fogalmak és kategóriák megváltozásának a ténye mindennél jobban bizonyítja a pártok és választópolgárok megváltozott kapcsolatrendszerét. Ami a változás lényegét illeti: ha az információs forradalom korában egy modern párt nem akar lemaradni a pártversenyben, megfelelő választ kell adnia a tömegkommunikációs eszközök, a média, sőt a számítógépes kommunikáció kihívásaira. Már csak azért is, mert ezekkel az eszközökkel hasonlíthatatlanul több választópolgárt tud elérni és esetleg a saját oldalára állítani, mint a hagyományos „face to face” módszerekkel. Egyszóval a (poszt)modern korban elérkeztünk ahhoz a szakaszhoz, amikor a pártemberek és a választópolgárok közvetlen kapcsolatai sok tekintetben jelentéktelenednek, és helyüket átveszik a közvetett, mediatív, sőt immáron számítógépes kapcsolatok.

A mediatizált politikai korszak beköszönte ellenére sem állítható azonban, hogy a pártok hagyományos ideológiai ambícióinak, ideológiai arculatuk fenntartásának megszűnt volna a jelentősége. A pártok szinte mindegyike hangoztatja ugyan, hogy a választópolgári bizalom megszerzése érdekében a praktikus-pragmatikus kérdésekre, a konkrét megoldásokra (issue-kra) kell koncentrálni, ám a többségük egyben azt is kiemeli, hogy ez nem jelentheti az ideológiai arculat, a vállalt alapvető értékek feladását. Néhány párt éppen arra mutatott rá, hogy a praktikus-pragmatikus kérdések előtérbe állítása csak akkor meggyőző a polgárok számára, ha szilárd, átlátható, felismerhető és következetes politikai-ideológiai alapállásból kiindulva történik.

Egyszóval a hatvanas–hetvenes évektől a catch-all pártok, avagy a „mindenki pártjai”, a néppártok kialakulásával elkezdődött „dezideologizálási” folyamatnak is világos és egyértelmű határai vannak, és úgy tűnik, mára el is érkeztek a (poszt)modern pártok ezekhez a határokhoz. Sőt, ma már inkább bizonyosfajta visszafordulás figyelhető meg, törekvés a szilárd ideológiai alapok megteremtésére.

Fontos hangsúlyozni: a pártok kérdőívünkre adott válaszait láthatóan befolyásolta az a tény is, hogy az adott párt milyen pozíciókat foglal el országa politikai életében. A mérsékelt, kormányzati vagy mértékadó pozícióban lévő centripártok általában sokkal inkább elfogadják az „új világ” kihívásait, hangsúlyozva alkalmazkodásukat, miközben hangsúlyozzák ragaszkodásukat hagyományos értékeikhez is. Ezzel szemben a nem hagyományos pártok (például a Zöldek), vagy a radikális, esetleg szélsőséges pártok (kommunisták, etnonacionalisták, etnikai alapú pártok) némileg más preferenciákat hangsúlyoznak. Utóbbiak számára a posztmodern kor kihívásai gyakran eleve hátrányosabb versenypozíciókat jelentenek (például nehezebb hozzáférés a médiához, szűkebb pénzügyi lehetőségek), ezért jóval gyakrabban folyamodnak harcias, ideológikus, „nemzet- és országmentő” koncepciókhoz, fogalmakhoz, kategóriákhoz, egyben nagyobb súlyt helyeznek a hitelvekre és a víziókra. Ennélfogva sokkal gyakrabban követnek hagyományosabb pártstratégiákat

a választók megnyerése érdekében, és gyakran vélekednek úgy, hogy kizárólag ők hivatottak az ország „megmentésére”.

A felmérés tapasztalatai tehát arra intenek bennünket, hogy a pártok helyzete, pozíciója, kilátásai és ebből adódó stratégiái a legmodernebb korokban sem válnak egyformává. A posztmodern kihívás időszakában sem beszélhetünk a pártokról *általában*, hanem csakis *konkrétan*, ugyanis a pártverseny továbbra is fennáll, és ez egyes pártokat kedvező, másokat kedvezőtlen helyzetbe hoz – amiből eltérő stratégia és gondolkodásmód is következik. Óvakodnunk kell tehát a túlzottan általánosító megállapításoktól.

Figyelemre méltó és tanulságos, hogy a megkérdezett pártok szinte egyöntetűen megegyeztek abban, hogy mely tényezőtől függ leginkább a választási sikeresség. Ez pedig szerintük nem más, mint a pártról a közvéleményben, a választópolgárok körében kialakult általános kép (image). Ez arra int, hogy az új, „posztmodern” korszak hatásainak megítélésében kellő körültekintésre van szükség. Mert bár igaz, hogy a mediatisált politika korában gyakran szinte mindennél többet számít, hogy az egyes pártvezetők hogyan érvelnek egy-egy média-vitában, s már-már úgy tűnik, hogy e beszédek, diskurzusok viszonya a realitásokhoz másodlagos, ezt a kommunikációs hatást nem szabad túlbecsülni. Nem véletlen, hogy mindegyik párt mégiscsak a pártról kialakult általános képet tartja alapvetőnek (nem pedig egy-egy politikai megnyilvánulást, interjút, beszédet stb.), ugyanis a pártok valóságos tevékenységét, eredményességét vagy eredménytelenségét – akár kormányzópártként, akár ellenzékben – a választópolgárok széles tömegei szemében egy-egy jó „svádájú” karizmatikus politikai vezető csak ideig-óráig ellensúlyozhatja. Ha a társadalom, a gazdaság, a szociális szféra rideg tényeit illetően a szóban forgó párt a választópolgár számára nem tanúsít kellően fogékony magatartást, akkor kizárólag ez, a pártról ennek alapján alkotott tényleges kép és nem valamifajta „interpretáció” válik döntő jelentőségűvé a választópolgárok számára a párt megítélésekor. Ez mit sem von le a karizmatikus vezető „teljesítményének” jelentőségéből, aki fontos szerepet tölt be a párt közvélemény előtti hitelességének formálásában, a párt megjelenítésében.

Vizsgálatunk eredményei arra intenek tehát, hogy nem célszerű szabadjára engedni a „posztmodern” fantáziát. A demokratikus politikai versenyben a pártverseny legalapvetőbb meghatározó elemei – köztük is elsősorban a parlamenti választások, amelyeknek a kimenetele soha nem kizárólag a tévé-vitákon dől el – nagyon nehezen változnak meg, és korántsem biztos, hogy ha megváltoznának, akkor ebből eleve következik a ma korszerűnek minősülő demokrácia eljövetele.

A végére maradt, hogy röviden körvonalazzuk válaszunkat arra a kérdésre, hogy az EU-ba, annak intézményeibe – különösen az Európa Parlamentbe – integrálódó hazai pártjaink választópolgárokhoz való viszonya hogyan, milyen módon válhat euro-konformmá, s egyszersmind képessé arra, hogy elkerülje az új európai politikai válságjelenségeket is.

Az alapdilemma az, hogy az európai, hagyományos pártcsaládokhoz csatlakozó magyar liberális, konzervatív, szociáldemokrata stb. pártok

nak a népszerűség-növelési stratégiákat és technikákat illetően mennyire kell tanulniuk a nyugat-európai pártoktól, vagy netán teljesen önálló, sajátos módszereket kell kialakítaniuk?

A válasz röviden csak az lehet: is-is.

1. Az *igen* mellett az szól, hogy jó néhány exogén (külső) és endogén (belső) tényező egyre inkább hasonló feltételeket alakít ki a pártok számára Nyugat-Európában és Magyarországon. Ezek közül a legfontosabb a tömegkommunikáció, a média, sőt ma már a számítógépes információs hálózatok (internet stb.) térhódítása a demokratikus világgrészen, aminek következményeképpen a politikai verseny mediatiszálódik, egyre nagyobb súlyra tesz szert a politikus személyiségek, a pártvezérek média-szereplése.

Emellett kiemelendő a pártverseny jellegének átalakulása, amely szoros összefüggésben áll a fejlett (vagy fejlettebb) társadalmak homogenizálódásával, a középosztályosodással, illetve a nagy, rendszerszintű kérdéseket érintő politikai küzdelmek megszűnésével, a politikai alternatívák egymáshoz való közeledésével. Mindezek következtében ugyanis mind Nyugat-Európában, az Európai Unió országaiban, mind Magyarországon egyre nő – a pártokhoz hű választók jelentős aránycsökkenésével párhuzamosan – az ingadozó, érzelemmentes megfontolások alapján (változóan) választó, illetve a protestáló (nem választó) polgárok aránya. E két fenti körülmény a pártokat az EU-n belül és Magyarországon is arra készíti-kényszeríti, hogy igyekezzenek – ideológiai alapjelleük megtartása mellett – *pragmatikus politizálásra* áttérni.

Fontos, hogy a konkrét témákban felkészültek és rugalmasak legyenek, politikájukat meggyőző pártvezérekkel igyekezzenek „eladni” a nyilvánosság előtt, és nem utolsósorban, hogy erejük nagy részét a választásokra, a választási kampányra, a minél több választópolgár megnyerésére koncentrálják, és e célnak leginkább megfelelő, professzionálisan működő pátszerkezeteket alakítsanak ki.

Mindezek tekintetében a vizsgált EU-országok pártjai már jóval „előrébb” tartanak, mint a magyar pártok, ezért a nyugati tapasztalatok felhasználása egyáltalán nem kényelmetlen, ellenkezőleg, gyakorlati haszonnal jár.

2. Ugyanakkor a *nem* is indokolt, vagyis az, hogy a magyar pártoknak önálló, eredeti stratégia kialakítására is törekedniük kell. Emellett az a nyomatékos érv szól, hogy politikatörténeti okoknál fogva, illetve a pártosodás sajátos, „felülről vezérelt” módja következtében *Magyarországon a pártok és a választópolgárok kapcsolata sokkal töredezettebb, mint az EU-országokban*. Ebben legalább annyira szerepet játszik az, hogy a pártok – mint tevékenységüket egyre inkább az állami szférára koncentráló politikai szervezetek – és a választópolgárok között hiányoznak a polgárokat mobilizálni képes közvetítő intézmények (szakszervezetek, kamarák, egyesületek, mozgalmi szerveződések stb.), vagy deficitesen működnek, továbbá az, hogy a *választópolgárok egyáltalán nem integrálódtak a politikába, a párttagoltságba*. Mindezek következtében a magyar pártoknak még alapvető integrációs, mobilizációs feladatokat kell elvégezniük, a polgárokat „be kell emelniük” a demokrácia keretei közé. Eltérően a

nyugat-európai pártoktól, nem követhetik azt a stratégiát, hogy egy már meglévő masszív társadalmi bázisra támaszkodva nyitnak a választópolgárok összessége felé, ellenkezőleg, a túlzottan általános megszólítás, a mindenkire szólás mellett – vagy helyett? – törekedniük kell olyan markáns arculat kialakítására, amely a választópolgárok valóságos megosztottságait, érdek- és értékpreferenciáit figyelembe véve céloz meg meghatározott választói csoportokat. Enélkül nehezen elképzelhető a polgárok (párt)politikai integrálódása, ami véleményünk szerint az EU politikai intézményeihez való kapcsolódás egyik alapfeltétele.

3. Végül említésre méltó az az általános tapasztalat, amely egyre nagyobb mértékben meghatározza a pártok számára vonzerejük növelésének feltételeit az EU-országokban és Magyarországon is.

Arról van szó, hogy a klasszikus tömeg-, illetve osztálypárti, rendszeralternatívákat hordozó pártverseny hosszú évtizedei után a választópolgárok ma már nem nagy ideológiai illúziók, jövőképek megvalósítását várják el a pártoktól, hanem elsősorban azt, hogy a felmerülő társadalmi problémákat jól oldják meg, azaz *jól kormányozzanak, vagy meggyőzően bizonyítsák, hogy jól kormányoznának, ha megnyernék a választásokat*. Ez tágabban értelmezve – az egyéb, említett tapasztalatokat is figyelembe véve – azt jelenti, hogy a polgárok ma már nem megváltást remélnék a pártoktól, hanem azt, hogy – jó kormányzással – teremtsék meg számukra az önmegvalósítás feltételeit.

Ennek az igénynek a hosszú távon ható következményeit a pártoknak mind az EU-országokban, mind Magyarországon figyelembe kell venniük. Vélhetően a jövőben az lesz a pártok számára a követendő stratégia Magyarországon is, hogy nem vezérlő-beavatkozó szervezetekként lépnek fel a választópolgárokkal szemben, hanem politikai „szolgáltató” intézményekként.

MELLÉKLET

1. lap: Az állampolgárok politikai részvételének területe

Min.: 1 Max.: 7

	<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>e</i>	<i>f</i>	<i>g</i>	<i>megjegyzés</i>
<i>CDU (né)</i>	7	6	6	7	5	7	6	-
<i>CSU (né)</i>	7	4	7	3	3	1	2	-
<i>FD (fr)</i>	7	5	4	6	3	1	2	-
<i>SPO (osztr)</i>	7	4	2	3	5	1	6	-
<i>Grünen (né)</i>	7	6	4	3	1	2	2	-
<i>Convergencia (sp)</i>	7	5	6	4	2	1	3	*
<i>PCF (fr)</i>	7	7	7	7	(-)	(-)	(-)	**
<i>FN (fr)</i>	7	3	1	5	4	6	2	-

Megjegyzések:

* A legfontosabb, hogy az állampolgárok vegyenek részt és értsék a politikai ügyeket, és nem a „pártügyek”, az „attending meetings”-en való részvétel a fontos.

** *a, b, d* egyformán fontosak.

Kérdés:

Az Önök pártja az állampolgárok milyen politikai részvételére számít?

Részvétel:

- a választásokon,
- a párt által szervezett politikai, szociális vagy kulturális akciókban,
- olyan fórumon, ahol a politikáról véleményt mondhat, részt vehet annak alakításában,
- a párt valamelyik alapszervezetéhez kapcsolódó állandó tevékenységben,
- kifejezetten pártgyűléseken,
- jótekonysági célú tevékenységekben,
- a párt politikai harcaihoz, illetve adminisztratív működéséhez való szellemi vagy fizikai hozzájárulás.

2. lap: A párt politikai és választási befolyásának tényezői

- 1: nagyon fontos
2: fontos
3: kevésbé fontos
4: nem fontos

	<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>e</i>	<i>f</i>	<i>g</i>	<i>h</i>	<i>i</i>	<i>j</i>	<i>k</i>
<i>CDU (né)</i>	1	1	1	1	1	2	1	2	2	2	2
<i>CSU (né)</i>	2	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2
<i>FD (fr)</i>	4	4	2	1	1	1	1	2	(-)	4	2
<i>SPÖ (osztr)</i>	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)
<i>Grünen (né)</i>	4	1	3	2	1	3	3	3	2	1	1
<i>Convergencia (sp)</i>	1	1	2	1	1	1	1	2	2	1	1
<i>PCF (fr)</i>	1	1	(-)	(-)	1	(-)	(-)	(-)	(-)	1	1
<i>FN (fr)</i>	1	1	3	2	2	1	2	2	3	3	2

Kérdés:

Az alábbi tényezők közül melyeken múlik elsősorban a párt politikai és választási befolyásának növekedése vagy csökkenése?

- a)* állampolgár
b) választók
c) szimpatizánsok
d) párttagok
e) leaders
f) a párt káderei
g) képviselők
h) apparátus
i) professzionális politikusok
j) írott sajtó
k) elektronikus sajtó

3. lap: A pártra való figyelem felkeltésének eszközei

Max.: 1 Min.: 5

	<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>e</i>	<i>megjegyzés</i>
<i>CDU (né)</i>	1	2	2	3	3	–
<i>CSU (né)</i>	1	3	1	1	3	–
<i>FD (fr)</i>	3	3	1	4	3	–
<i>SPO (osztr)</i>	2	3	1	4	5	–
<i>Grünen (né)</i>	2	4	1	3	1	–
<i>Convergencia (sp)</i>	3	4	1	2	5	*
<i>PCF (fr)</i>	(–)	(–)	(–)	(–)	(–)	**
<i>FN (fr)</i>	1	2	3	3	(–)	–

Megjegyzések:

* A két legfontosabb dolog, hogy az állampolgár mit tart (note) a párt tevékenységéről, és a média mit nyújt (offerta) a leggyakrabban róla. A közvetlen és közvetett felhívások nem jutnak el a polgárok többségéhez.

** Az állampolgároktól nem támogatást kell kérni, hanem a részvételt.

Kérdés:

Az Ön tapasztalatai szerint az alábbiak közül melyek a célravezetőbbek abból a szempontból, hogy az állampolgárok a pártra figyeljenek és támogatást nyújtsanak?

- az állampolgárokhoz szóló közvetlen felhívások a támogatás érdekében
- az állampolgárok közvetett megszólítása
- a pártnak a politikai színtéren ténylegesen betöltött szerepe nyomán formálódó általános kép
- a párt látványos akciói (pl. demonstrációk)
- mérsékletet tükröző magatartás, amely a „nyugodt erő” képét nyújtja

4. lap: A „politikai képviselet” fogalma

	A	B	megjegyzés
CDU (né)	(+)	(-)	-
CSU (né)	(+)	(-)	-
FD (fr)	(+)	(-)	-
SPÖ (osztr)	-	-	*
Grünen (né)	(-)	(+)	-
Convergencia (sp)	-	-	**
PCF (fr)	(+)	(-)	-
FN (fr)	(+)	(-)	-

Megjegyzések:

* Leghelyesebb a két megközelítés kombinálása, azaz az állampolgárok érdekein alapuló képviseleti demokrácia.

** Az *a*) elmélet, a *b*) a valóság. Bár a *b*) a valóság, a pártoknak állandóan az elmélet szerint kell cselekedniük.

Kérdés:

A „politikai képviselet” fogalmának értelmezésében Ön az alábbi két álláspont közül melyiket tartja helyesnek?

- Mint a képviselt társadalmi csoportok érdekeinek, véleményének, akaratának a hatalom és a kormányzók felé való teljes közvetítése, amikor maguk az állampolgárok foglalnak állást, illetve határozzák meg a képviselt politika tartalmát.
- Az állampolgári jogok delegálásából fakadó teendők ellátása, megvalósítása olyan szolgáltatás, amely mentesíti az állampolgárokat a politikai részvétel terheitől, elvégezve helyettük állampolgári feladataikat. Ez esetben a közvetlen politikai részvétel minimumra csökkentése a cél.

5. lap: A párt választási sikerének tényezői

Max.: 1 Min.:5

	aa	ab	b	c	d	ea	eb	f	g	h	i	j
CDU (né)	2	2	1	2	1	2	4	1	1	2	1	5
CSU (né)	(+)	(-)	(+)	(-)	(+)	(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	(+)	(-)
FD (fr)	2,5	3,5	2,5	4	2,5	(-)	(-)	2,5	2	2	1,5	0
SPÖ (osztr)	1		1,5	>1	3,5		4		2	2,5	3	3
Grünen (né)	4	3	1	3	2	4	4	2	3	3	1	4
Converg. (sp)	2	2	1	1	1	1	5	1	1	1	1	2
PCF (fr)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)
FN (fr)	1,5	3	>1	1	3	>1	0	1,5	3	2	1	2,5

	k	l	ma	mb	mc	md	me	mf	n	megjegyzés
CDU (né)	2	3	3	3	1	1	2	(-)	(-)	-
CSU (né)	(-)	(-)	(+)	(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	(-)	-
FD (fr)	3	2,5	2,5	3,5	2,5	2,5	3	2	(-)	-
SPÖ (osztr)	(-)	4,5	1,5			1,5				-
Grünen (né)	2	3	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	*
Converg. (sp)	2	2	3	1	1	1	1	(-)		**
PCF (fr)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	***
FN (fr)	2	1,5	5	1,5	0	0	0	1	(-)	-

Megjegyzés:

* m)-hez: Sajnos a kérdés nem érthető.

** b)-hez: Vagy nem alternatív, hanem egyszerű modellt nyújt. i)-hez: Ez a legfontosabb a g) és a h) tényezőkkel együtt. A párt egész image-ét a leadersek közvetítik.

*** Valamennyi tényező fontos, de a lényeg az emberek hasznára lenni a vitákban és a tevékenységekben.

Kérdés:

A politikai élet jelenlegi feltételei között egy párt választási sikerei milyen mértékben függenek az alábbi tényezőktől:

- a választási program szakmai megalapozottsága
- a választási programban a jövőre vonatkozó ígéretek aránya (density)
- a párt általános képe (image) képvisel-e alternatív társadalmi modellt
- az adott időszakban különösen érzékeny társadalmi problémákat vet fel, amelyek elsősorban foglalkoztatják a közvéleményt és erre alapozza kampányát
- a párt ismertsége közszereplései alapján
- megjelenésében erős ideológiai jegyek
- megjelenésében gyenge ideológiai jegyek
- a párt által vallott értékek elfogadottsága a közvéleményben
- a párt politizálási stílusa
- a pártot képviselő politikusok etikai viselkedése

- i) a párt rendelkezésére álló személyiségek minősége (a vezérek ismertsége, népszerűsége, karizmatikus jellege)
- j) a politikusok intrikáinak hatása, eredményessége (személyi harcok a vetélytársak diszkvalifikálása érdekében)
- k) a párt rendelkezésére álló anyagi-pénzügyi források támogatások mértéke
- l) a pillanatnyi kül- és belpolitikai helyzet változásai (nagy hatású események)
- m) intézményi hatások, amelyek komparatív előnyöket nyújthatnak:
- ma) a választási rendszer
- mb) a párt taglétszámának nagysága
- mc) kormányzati tapasztalat megléte
- md) jelenleg kormányon lévő párt
- me) médiabefolyás
- mf) a köztársasági elnöki posztra alkalmas személlyel bíró párt (francia változatban)
- n) egyéb tényezők

HIVATKOZÁSOK

- Bartolini, S. 1984. Institutional Constraints and Party Competition in the French Party System. *West European Politics*, október
- Bluck, C.- H. Kreikenbon 1993. Die Wähler in der DDR: Nur issue-orientiert oder auch Parteigebunden? *Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 3, 495-502.
- Butler, D.-A. Ranney (ed.) 1992. *Electioneering. Comparative Study of Continuity and Change*. Oxford: Calderon Press
- Cayrol, Roland 1986. *La nouvelle communication politique*. Paris: Larousse
- Charlot, Jean 1986. La transformation de l'image des partis politiques français. *Revue Française de Science Politique*, február
- Criqui, Étienne 1986. Les moyens d'action du personnel politique local. In: *Le personnel politique local*. Nancy: Presses Universitaires de Nancy
- Daalder, H. 1992. A Crisis of Party? *Scandinavian Political Studies*, 15, 269-288.
- Dalton, R. J. 1988. *Citizen Politics in Western Democracies: Public Opinion and Political Parties in the United States, Great Britain, West Germany and France*. N. J.: Chatham House
- Dietrich, K.-H. 1992. Das Bild der Parteien im Vereinten Deutschland. *Aus Politik und Zeitgeschichte*. Bd. 34-35, 26-35.
- Farrel, David 1995. *Campaign Strategies and Tactics: A Comparative Overview*. Paper presented at the conference in Kennedy School of Government, Harvard University, Cambridge 12-14 of May
- Feist, U. 1991. Zur politische Akkulturation der Vereinten Deutschen. *Aus der Politik und Zeitgeschichte*, Bd. 11-12, 21-30.
- Gaffney, John 1990. *The Language of Political Leadership in Contemporary Britain*, London: Mcmillan
- Girvin, Brian (ed.) 1988. *The Transformation of Contemporary Conservatism*. London: SAGE,
- Harrop, M.-W. Miller 1987. *Election and Voters*. Mcmillan Education
- Hayward, Susan 1990. French Politician and Political Communication. In: Cole, Alistaire (ed.) *French Political Parties in Transition*. Dartmouth, Aldershot

- Inglehart, R. The Changing Structure of Political Cleavages in Western Society. In: Dalton, R. I.–S. C. Flanagan–P. Beck (eds.) 1984. *Electoral Change: Realignment and Dealignment in Advanced Industrial Democracies*. Princeton: Princeton university Press, 25–67.
- Kaase, M.–W. G. Gibowski 1990. Deutschland im Übergang: Parteien und Wähler vor der Bundestagswahl 1990. *Aus Politik und Zeitgeschichte*. Bd. 37–38, 14–26.
- Katz, R. S. 1990. Party as Linkage: A Vestigial Function? *European Journal of Political Research*. 18, 143–161.
- Katz, R. S.– P. Mair 1995. Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics* 1. 5–28.
- Kirchheimer, O. 1965. Die Wandel des westeuropäischen Parteiensystem. In: *Politische Vierteljahresschrift*. 6, 20–41.
- Lawson, K. 1988. When Linkage Fails. In: Lawson, K. and Merkel, P. U. (eds.) *When Parties Fail: Emerging Alternative Organisations*. Princeton, N. J. Princeton University Press, 13–38.
- Mermet, Georges 1987. *Démocrature: comment les médias transforment la démocratie*. Paris: Aubier
- Missika, J.–D. Wolton 1983. *La folle du logis. La télévision dans les sociétés démocratiques*. Paris: Gallimard
- Parry, G.–G. Moyser–Day N. 1992. *Political Participation and Democracy in Britain*. Cambridge University Press
- Pelinka, Anton–Fritz Plasser 1988. *Das österreichische Parteiensystem*. Böhlau
- Pelinka, Peter–Gerhard Steger 1988. *Auf dem Weg zur Staatspartei. Zur Geschichte der SPÖ seit 1945*. Verlag für Gesellschaftskritik
- Plasser, F.–P. A. Ulram 1992. Überdehnung, Erosion und rechtspopulistische Reaktion. *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 2.
- Ranney, A. 1983. *The Channels of Power: The Impact of Television on American Politics*. New York: Basic Books
- Riegel, G. 1994. „Parteienverdrossenheit“ und „Parteienkritik“ in der Bundesrepublik. Deutschland. *Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 3, 458–471.
- Roth, D. 1994. Was bewegt die Wähler? *Aus Politik und Zeitgeschichte*, Bd. 11, 3–15.
- Schultze, R.–O. 1994. Aus Anlass des Superwahljahres – Nachdenken über Konzepte und Ergebnisse der Wahlsoziologie. *Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 3, 472–493.
- Schütz, A. 1993. Spitzenkandidaten im Fernsehenwahlkampf. Techniken der Selbstdarstellung und Antwortmuster. *Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 3, 366–383.
- Smith, A. 1980. *The Politics of Information*, London: Mcmillan
- Stöss, R. 1994. Drohen der Bundesrepublik im Superwahljahr 1994 „italienische Verhältnisse“? *Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 3, 514–516.
- Togby, L. 1992. The nature of declining party membership in Denmark: Causes and Consequences. *Scandinavian Political Studies*, 15, 1–20.
- Ulram, Peter A. 1988. *Politische Kultur und politischer Wandel. Hegemonie und Erosion im politischen System Österreichs*. Habilitationsschrift. Wien
- Veen, H.–I.–P. Gluckowski 1994. Die Anhängerschaften der Parteien vor und nach Einheit – eine Langfristbetrachtung von 1953 bis 1993. *Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 2, 165–187.
- Wiesentahl, E. 1992. Volksparteien Abstieg. Nachruf auf eine zwiespaltige Erfolgsgeschichte. *Aus Politik und Zeitgeschichte*, Bd. 34–35, 3–14.
- 1992. Volksparteien im Abstieg. Nachruf auf eine zwiespaltige Erfolgsgeschichte. *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 1334–1335.
- Wohnout, Helmut 1993. Rechtsextremismus, Rechtspopulismus und ihre Rückwirkungen auf das österreichische politische System. *Österreichische Jahrbuch für Politik*.

